

ESIPUHE:

TAIDEKIRJOITTAMINEN TUTKIMUKSENA

Taidekirjoittaminen on perinteisesti mielletty pääasiassa taiteen asiantuntijoiden ja ammattikirjoittajien, kuten kuraattorien, esseistien, kriitikoiden ja taiteen tutkijoiden työsaraksi. Taiteellisen tutkimuksen myötä kuitenkin myös yhä useammat tutkivat taiteilijat ovat löytäneet oman asiantuntijaäänensä, ja taidekirjoittamisen lähtökohdat, kontekstit ja metodit ovat monipuolistuneet. Nykyisellään taidekirjoittaminen käy myös nimikkeeksi perinteisiin kirjallisuuskonteksteihin palautumattomalle taidemuodolle, joka koettelee totuttuja käsityksiä kuvan, sanan ja äänen suhteista, julkaisuformaateista ja genreistä. Tutkimuskontekstissa se viittaa myös laajaan kirjoon kokeellisia menetelmiä, jotka haastavat vakiintuneita tutkimusasetelmia.

Taidekirjoittaminen on sateenvarjokäsite, joka kattaa niin perinteisemmän luovan kirjoittamisen kuin muunkinlaiset taiteilijoiden taiteessa ja taiteesta kirjoittamat kokeellisemmat tekstit. Taidekirjoittamista luonnehtii siis pikemminkin perheyhtäläisyys kuin määritelmällinen rajaus. Usein nimike kuitenkin viittaa kirjoittamiseen, jolle sisällön ja muodon kietoutuminen yhteen on tavoiteltavaa. Taidekirjoittajalle asianmukainen kirjoitustapa on – tavalla tai toisella – asian mukailua. Äärimmillään rivien väleistä on luettavissa pyrkimys kohti aiheen ja sen käsittelytavan ykseyttä. Tällöin kirjoitus ei vain käsittele jotakin vaan myös esittäytyy jonakin. Kun taidekirjoittaminen esittäytyy tutkimuksena, se pyrkii olemaan enemmän kuin pelkkä tutkimusraportti tai aiheen diskursiivinen esitys. Se on kirjoittamista taiteena ja tutkimuksena. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että kirjoittaminen ymmärretään myös performatiiviseksi toiminnaksi.

Kirjoittaminen taiteellisen tutkimuksen ja taiteentutkimuksen välineenä

Taiteellisen työskentelyn ja kirjoittamisen suhde on viime vuosina noussut keskeiseksi teemaksi taidealan tutkimuksen piirissä. Tätä tematiikkaa jäsentävänä nimikkeenä toimii teemanumeron otsikossa esiintyvä ”taidekirjoittaminen”, jolla siis viittaamme väljästi alan kokeellisiin tutkimuskirjoittamisen muotoihin. Taiteellisessa tutkimuksessa kirjoittamisen tavat, jotka tukevat tutkivan taiteilijan kokemuksellisen näkökulman tuomista esiin ovat jo pitkään muovanneet käsityksiä tutkimustekstin luonteesta. Tällä hetkellä pohditaan myös laajemmin, miten tutkimusteksti voi milloinkin ilmentää tutkimuksen esteettisiä ja taiteellisia asetelmia parhaalla mahdollisella tavalla. Kokeellisemmat luovan kirjoittamisen muodot ja kirjallisuudesta innoitusta saaneet lähestymistavat eivät ole enää vieraita perinteisemmänkään taiteentutkimuksen piirissä.

Tässä sekä taiteellinen tutkimus että taiteentutkimus seuraavat yhtäältä yhteiskuntatieteitä, joissa on korostettu kielenkäytön merkitystä sosiaalisen todellisuuden hahmottamisessa ja toisaalta monialaisen taidekirjoittamisen kehityskulkuja. Kirjoittamista onkin molempien tutkimusperinteiden piirissä lähestytty monista eri näkökulmista. Eriyisesti kuvataiteen alueella on pohdittu taiteen myötä kirjoittamista. Liikkuvan kuvan tekijät ovat kehittäneet elokuvaa.

Nykytaidekontekstissa kokeellinen taidekirjoittaminen on saanut laajaa huomiota esimerkiksi julkaisutaiteen piirissä. Esittävisissä taiteissa kirjoittamista ja tekstiä on edistetty niin esitysten erilaisina ohjeistuksina kuin osana itse esitystoimintaa. Taiteilijoiden kirjoittaminen, kirjoittaminen taiteellisen tutkimuksen käytäntönä, performatiivinen kirjoittaminen, tekstuaalinen koreografia, laajennettu ja monimediainen kirjoittaminen, kollektiiviset ja ei-sanalliset kirjoittamisen käytännöt, fiktion rooli tutkimuskirjoittamisessa esimerkiksi kirjoittajan oman henkilöhistorian aineksia hyödyntävän autofiktion muodossa ovat esimerkkejä luovan ja kokeellisen tutkimuskirjoittamisen merkityksestä nykyajattelussa ja taiteessa.

Performatiivinen kirjoittaminen korostaa kirjoituksen esityksellisyyttä: kirjoittamista ja kirjoitusta esityksenä. Se on erityisesti esitystaiteen ja -teorian alueella kehittynyt kirjoittamisen strategia, joka on kriittisen teorian värittämää ja usein kiinnostunut kirjoittamisesta avoimena kehkeytymisen prosessina. Näin se heijastelee myös elävän esityksen ohikiitävää hetkeä. Herättäessään mielikuvia performatiivinen kirjoittaminen tuo poissaolevan läsnä olevaksi ja kietoessaan toisiinsa kielen ja kokemuksen se synnyttää esityksen todellisuudesta. Performatiivista kirjoittamista on kehitetty edelleen ja sovellettu monin tavoin muun muassa feministisessä ja taideperustaisessa tutkimuksessa.

Feministisen tutkimuksen piirissä kokeellinen kirjoittaminen, joka tuo esiin esimerkiksi sukupuolen, ruumiin, tunteiden kokemuksellisen ulottuvuuden, on laajemminkin ollut tärkeää useamman vuosikymmenen. Vuonna 1975 lanseeraamallaan käsitteellään *écriture féminine* Hélène Cixous pyrki purkamaan konventionaalista ja usein maskuliinista valtaa toisintavaa kirjoitusta. Monet feministiset teoreetikot ja filosofit ovat jatkaneet tätä projektia omilla tavoillaan. Myös autoteoriaksi nimetty kriittinen ja taiteellinen lähestymistapa kirjoittamiseen on läheisesti kytköksissä feministiseen kirjoittamiseen ja aktivismiin. Se asettuu nykytaiteen, kirjallisuuden ja taidekritiikin välimaastoon kietomalla omaelämäkerralliseen ainekseen kriittistä teoriaa ja filosofiaa.

Ilmeistä on, että nämä uudet tutkimusasetelmat haastavat taiteen ja tutkimuksen aloilla käytettyjä kirjoittamisen ja kielenkäytön tapoja ja kehittävät niitä edelleen. Kokeelliseen kielenkäyttöön ja kirjoittamiseen sitoutuvaa taiteellista tutkimusta edistävät nykyisin kansainväliset verkostot, ja taidekirjoittamiseen on perustettu koulutusohjelmia sekä Suomessa että ulkomailla. Millaisia ovat taiteentutkimuksen ja taiteellisen tutkimuksen harjoittamat uudenlaiset kirjoittamisen tavat? Millaisia menetelmällisiä mahdollisuuksia ne tarjoavat näille tutkimuskentille ja miten ne uudistavat käsitystämme kirjoittamisesta?

Teemanumeron artikkelit

Kutsuimme taidekirjoittaminen tutkimuksena -teemanumeroon eri alojen tutkijoita, taiteilijoita ja taiteilija-tutkijoita tarkastelemaan taidekirjoittamisen aihepiiriä tutki-

musartikkelien muodossa. Halusimme määritellä artikkeleiden näkökulmat laajasti niin, että saisimme mahdollisimman monipuolisen otannan siitä, kuinka taidekirjoittamista hyödynnetään tällä herkellä tutkimuksen välineenä Suomessa. Kirjoittajakutsuun listaamamme aihekokonaisuudet olivat seuraavat: taidekirjoittamisen käsitteet, historia ja nykysuuntaukset, kirjoittaminen taiteen käytäntönä, kirjoittaminen taiteellisen tutkimuksen käytäntönä, taiteesta kirjoittaminen, monimediainen kirjoittaminen sekä taidekirjoittamisen ja muiden alojen tutkimuksen vuoropuhelu. Saimme ilahduttavan määrän käsikirjoituksia, ja valmiin teemanumeron artikkelit valottavat taidekirjoittamiseen liittyviä kysymyksiä laaja-alaisesti ja toisiaan täydentävistä näkökulmista.

Pilvi Porkola käsittelee performatiivisen kirjoittamisen ja Hélène Cixous'n käsitteen *écriture féminine* avaamia mahdollisuuksia taiteelliselle tutkimukselle. Pohtiessaan kirjoittamisen haastetta, sitä miten taiteellisten prosessien moninaisuus asettuvat sanoiksi, Porkola avaa näiden käsitteiden merkitystä tarkastelemalla myös videoteoksensa *Reading on Sandra Bermann's "Performing Translation"* -tekstiä ja sen lukemista esityksellisinä tekoina.

Kai Lehikoinen kirjoittaa esteettisestä päiväkirjasta välineenä, joka edistää taiteilijan moninäkökulmaista ajattelua ja oppimista erityisesti sosiaalisesti osallistavan taiteen alueella. Hän analysoi taiteilijoiden koulutusta edistävissä *artwork*-hankkeessa tekemiään havaintoja. Näin tehdessään hän pohtii kokemusten refleктоimisen ja kriittisen ajattelun merkitystä sosiaalisesti osallistavalle taiteelle. Hän päätyy esittämään, että esteettinen päiväkirja on multimodaalinen ja intertekstuaalinen väline, joka tukee taitelijan oman työn vuorovaikutussuhteiden kriittistä tarkastelua.

Anita Seppä pohtii artikkelissaan, millä tavalla luova kirjoittaminen, taiteellinen tutkimus ja kirjallisuus (taiteena) kiinnittyvät toisiinsa taiteellisen tutkimuksen kentällä, ja minkälaisia eroavaisuuksia näiden kirjoittamisen muotojen välillä on. Hän kysyy, miten monialaiseksi hybridiksi muotoutunut kirjallinen taide ja siihen kiinnittyvät taiteellisen tutkimisen praktikat voisivat tulla osaksi monialaisen luovan kirjoittamisen tutkimusta ja opetusta.

Tero Heikkisen artikkeli tarkastelee taiteellisen tutkimuksen kontekstissa kehitetyn monimediasen verkkojulkaisualustan Research Catalogue vaikutuksia taidekirjoittamisen käytäntöihin. Artikkelin aineiston muodostaa Research Catalogue -alustaa hyödyntävässä Ruukku-kausijulkaisussa julkaistut monimediaiset artikkelit eli ekspositiot. Heikkisen aineistoanalyysi kartoittaa niitä tapoja, joilla ekspositioissa käytetyt navigaattoriatkaisut ehdottavat uusia taidekirjoittamisen muotoja ja kuinka Research Catalogue julkaisualustana myös muokkaa taiteellisen tutkimuksen kansainvälistä yhteisöä.

Denise Ziegler piirtää artikkelissaan esiin kaupunkitilan kokemuksellisia kerrostumia esittelemällä erilaisia taiteellisia näkökulmia ja menetelmiä, joiden avulla kaupunkia voi tarkastella tekstinä. Ziegler esittää, että urbaanissa tilassa on piileviä muutosvoimia, joita siinä liikkuva voi lukea ja kirjoittaa esiin monin tavoin.

Tuula Närhinen erittelee artikkelissaan kirjoittamisen roolia kuvataiteilijan työssä erityisesti tiedonmuodostuksen kannalta. Kuvataiteilijan näkökulmasta on selvää, että sekä kuvia että sanoja tarvitaan taiteellisessa prosessissa, sillä ne toimivat eri logiikalla ja eri rekistereissä kietoutuen kuitenkin monin tavoin toisiinsa. Kuvan ja sanan suhteiden monisyinen tarkastelu, joka ammentaa Närhisen omasta taiteellisesta työstä, laajenee artikkelissa myös tiedon muodostamisen ja välittämisen kulttuuristen reunaehtoien pohdinnaksi.

Annette Arlander tarkastelee puiden puhutteluun perustuvia teoksiaan ja etenkin niiden kirjoittamiseen ja lukemiseen sekä puhumiseen ja kuuntelemiseen liittyvää prosessia. Hän sitoo tämän työskentelyn kieleen perustuvan taiteellisen tutkimuksen (language-based artistic research) kontekstiin. Hän kirjoittaa kirjeitä puille sekä lukee kirjeitään niille niiden luona videokamera todistajanaan. Tässä artikkelissa Arlander käsittelee erityisesti tekstin ja puheen välistä suhdetta. Hän pohtii myös voiko edellä mainitulla tavalla syntyneet tekstit irrottaa audiovisuaalisesta materiaalista niin, että ne toimisivat omina teoksinaan.

Kalle Lampela esittelee artikkelissaan niitä tapoja, joilla hän on käyttänyt kirjoittamista metodina omassa taidepraktiikassaan. Artikkelit tuo esiin kirjoituksen ei-representatiivisia puolia suhteessa kuvalliseen tyhjyyteen. Lampelan esittelemissä projekteissa keskiössä on mekaanisella kirjoituskoneella kirjoittaminen, jota artikkelissa suhteutetaan leikin, kopioimisen ja mekaanisen työn teemoihin. Artikkelit hahmottelee kuvaa kirjoituksesta, joka on epäkronologista ja persoonatonta, mutta konkreettista virtaa.

Kirsi Heimosen ja Leena Rouhiaisen artikkeli esittelee Kaivopuistonranta-nimisen tekstuaalisen koreografian, joka on syntynyt paikkasidonnan yhteiskirjoittamisen menetelmän tuloksena. Pääteksti toimii omana kokonaisuutenaan ja artikkelin loppuviitteet kuvaavat tarkemmin kirjoittajien kehittämään tekstuaalisen koreografian menetelmää. Ratkaisullaan he pyrkivät korostamaan tutkivalla otteella tuotetun tekstin taiteellista ulottuvuutta.

Teemanumeron toimittajat Mika Elo, Saijaleena Rantanen ja Leena Rouhiainen